

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงสภาพปัญหาเงื่อนไขการเปลี่ยนบริบทต่าง ๆ และศักยภาพของชุมชน รวมถึงการปรับตัวของชุมชนระดับและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำลำตะคอง ทั้งนี้เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีศักยภาพในการจัดการอย่างแท้จริง ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานและเป็นแนวทางในการทำวิจัยโดยแบ่งเป็นเนื้อหาที่จะทำการศึกษาออกเป็น 4 ประการหลัก ดังนี้

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2.2 แนวความคิดการจัดการทรัพยากรน้ำ
- 2.3 นโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ
- 2.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

Phillippine Encyclopedia of Social Work ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า คือ การแบ่งอำนาจในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจในการกำหนดหรือจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะไม่สามารถทำได้โดยขาดความเข้าใจร่วมกัน ทั้งมีจิตสำนึกและประสานงานกัน โดยการร่วมมือของบุคคลที่ส่วนใหญ่แสดงออกโดยผ่านกลุ่มตัวแทนในการกำหนดและหาแนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งในขณะนั้นจะทำให้บุคคลและกลุ่มสามารถตัดสินใจในสิ่งที่กระทบต่อชีวิตของเขา โดยเฉพาะผลประโยชน์ที่เขาควรจะได้รับจากการบริการต่าง ๆ (1977)

ความหมายของการมีส่วนร่วม International Labour Office (1971) ได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมไว้ว่า "การมีส่วนร่วมหมายถึง ความร่วมมือ (Cooperating) การมีส่วนร่วมในบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งรวมถึงความรับผิดชอบ" และ White (1982) ได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมนั้นประกอบด้วย 4 มิติ คือ

มิติที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไรควรทำ และทำอย่างไร

มิติที่ 2 การมีส่วนร่วมในการเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติตามที่ตัดสินใจ

มิติที่ 3 การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์

มิติที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

Hay (1985) ได้ให้คำนิยามการเข้าไปมีส่วนร่วมในทางสังคมว่า "เป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ ในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อกกลุ่มคน ระหว่างกลุ่มต่อกกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้" การมีส่วนร่วมนั้น เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย และการให้ประชาชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการตัดสินใจในการดำเนินการ การปฏิบัติการและผลประโยชน์ของการพัฒนานั้น ๆ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงสถานการณ์ของเขา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการกำหนดและการดำเนินการของประชาชนเอง ส่วนยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้กล่าวถึงสาระของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึงการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับในความสามารถของประชาชนเป้าหมาย ว่าสามารถพัฒนาได้ ถ้าให้โอกาสและชี้แนะในทางที่ถูกต้อง

Reeder อ้างโดย ฉอาน วุฒิภักดิ์ (2524) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า "การมีส่วนร่วมในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ซึ่งรวมทั้งการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม" ส่วน Pearse and Stiefel อ้างโดย สุรัสวดี หุ่นยนต์ (2528) ซึ่งได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า "การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การที่กลุ่มประชาชนหรือขบวนการ ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นผู้ยุ่งนอก ได้เพิ่มความสามารถในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ตามสภาวะสังคมที่เป็นอยู่"

นอกจากนี้ Cohen and Uphoff (1977) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) แต่มิได้หมายความว่า เป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินการ (Implementation) ด้วย เช่น การจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น และการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในการพัฒนา ส่วนปรัชญา เวสารัชช์ (อ้างใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) ให้นิยาม

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาว่า เป็นการที่ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องกับ โดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรบางอย่างส่วนตนในกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาของชุมชน

จากความเห็นและคำจำกัดความต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาพอสังเขป ได้นำไปสู่การสรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่าหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชน พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและการควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกและได้พัฒนาความรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง (ภูมิธรรม เวชยชัย, 2527)

2.1.2 แนวความคิดของการมีส่วนร่วม

Reeder อ้างโดย ธวัชชัย วิสมล (2529) ได้อธิบายถึง การมีส่วนร่วมทางสังคมว่า การที่มนุษย์จะเข้าไปมีส่วนร่วมกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยเหมือนกัน ต่างกัน ภายใต้สถานการณ์ที่อาจเหมือนกัน ต่างกันก็ได้ ย่อมขึ้นอยู่กับทางเลือกผู้กระทำ และได้รับรวมปัจจัยที่ทำให้มนุษย์กระทำ หรือไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. เป้าหมาย (Goals) การกระทำทุกอย่างจะต้องมีเป้าหมาย หรือมีวัตถุประสงค์ อาจจะเป็นความเชื่อ ความรู้สึก แดงการณ์ของราชการ และอาจจะเป็นจากเงื่อนไขที่ตนเองหรือคนอื่นเป็นผู้กำหนดขึ้นให้เป็นที่ไปตามความปรารถนา
2. ความเชื่อ (Belief) เป็นความคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเอง โดยปราศจากการอ้างอิงใด ๆ ความเชื่อนี้จะมีอิทธิพลมากต่อการตัดสินใจ เพราะคนส่วนมากจะเลือกกระทำตามความเชื่อพื้นฐานที่เขามีอยู่ดั้งเดิม
3. ค่านิยม (Value) เป็นระบบหนึ่งของความเชื่อ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้น ๆ จะต้องสร้างเงื่อนไขในการดำรงชีวิต การที่จะทำหรือไม่ ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีพื้นฐานมาจากการที่สังคมนั้นตัดสินใจว่าดีหรือเลว
4. ความเคยชินและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habits and Customs) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาจากความรับผิดชอบภายในกลุ่ม ซึ่งคนในสังคมจะยอมรับด้วยความเต็มใจ เป็นแบบอย่างที่ดีและมีเหตุผล การกระทำแสดงออกมาเช่นนี้เป็นเพราะความเคยชินและประเพณีดั้งเดิมที่ยึดถือกันมานาน

5. ความคาดหวัง (Expectation) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในตัวเรา หรือที่เกิดขึ้นจากตัวบุคคล กลุ่มและสังคมที่คิดหรือหวังในตัวเรา ควรจะมีความเชื่อ มีความรู้สึกหรือแสดงการกระทำออกมาตามที่เขาต้องการ

6. ข้อผูกพัน (Commitments) เมื่อมีการรวมกลุ่มกิจกรรมพิเศษขึ้นในสังคม ก็มีข้อผูกพันที่สมาชิกในกลุ่มจะต้องทำตามสัญญา หรือข้อผูกพันที่กลุ่มได้ตั้งขึ้น

7. การบังคับ (Force) เป็นความรู้สึกของคนที่จะต้องกระทำการใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่มีทางเลือก อาจจะถูกบังคับโดยกฎหมายหรือกฎหมายก็ได้ การบังคับนี้จะรุนแรงกว่าสมัครใจทำเอง

8. โอกาส (Opportunity) เป็นความเชื่อของคนที่คิดว่าตนอยู่ในสถานการณ์ที่สามารถจะเลือกกระทำการใดสิ่งหนึ่งได้ตามโอกาสที่ตนมีอยู่ แต่บางคนก็ไม่มีโอกาสจะเลือกกระทำการใดสิ่งหนึ่งตามโอกาสที่ตนมีอยู่ เพราะสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวย

9. ความสามารถ (Ability) การที่คนยอมรับว่าตนเองมีขีดความสามารถเพียงใดที่จะสามารถกระทำการที่ตนต้องการให้สำเร็จลุล่วงไปได้

10. การสนับสนุน (Support) เป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือ หรือต่อต้าน ซึ่งเกิดจากตัวบุคคลหรือกลุ่มให้ความสนับสนุนด้านความคิด หรือเป็นแรงกระตุ้นให้คนกระทำการใดสิ่งหนึ่งลงไป เนื่องจากเขารู้สึกว่ามีผู้สนับสนุนให้เขาทำ

ปรัชญา เวลาร์ชัน (อ้างใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. มีประชาชนเข้าเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา
2. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน หรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินทุน วัสดุ ในกิจกรรมการพัฒนา

การมีส่วนร่วมนี้เป็นกระบวนการต่าง ๆ ที่สมาชิกของชุมชนได้มีการกระทำออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน แสดงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม เพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ในชุมชนของตนให้ดีขึ้น

การมีส่วนร่วมของบทบาทขององค์กรประชาชนในท้องถิ่น เป็นแนวทางและมาตรการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. ให้ประชาชนในท้องถิ่นที่มีปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะเกษตรกรที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพ ได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการวางแผนจัดการและอนุรักษ์ในท้องถิ่นของตนเอง

2. จัดให้มีองค์กรของประชาชนระดับท้องถิ่น เพื่อใช้กลไกภายในระบบสังคมมนุษย์ของท้องถิ่นนั้น ๆ

3. เร่งรัดให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเกษตร

ประธาน ดังสิขบุตร (2538) ให้แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. ชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานข้อสัญญาของประชาชน ที่จะใช้ระบบนิเวศของตนเองภายใต้ขีดจำกัดอย่างเหมาะสม เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิต และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยความพยายามของชุมชน โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน

2. ต้องประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเห็นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยชุมชนเอง

3. องค์กรเอกชนจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชน

4. การจัดการเรื่องทรัพยากรเพื่อความเหมาะสมกับการพัฒนา จะต้องผ่านการทำงานขององค์กรชุมชน การให้ข่าวสารสาธารณะอย่างต่อเนื่อง การวิจัยและการศึกษาสภาพของชุมชน การติดตามและเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

แนวความคิดของประธาน ดังสิขบุตรสรุปไว้ว่า ชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น จะต้องเกิดขึ้นภายใต้ระบบนิเวศอย่างเหมาะสม เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาโดยรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชนเป็นกลไกสำคัญในการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การให้ข่าวสารสาธารณะ การวิจัยและการศึกษาสภาพของชุมชน การติดตามและเฝ้าระวังคุณภาพสิ่งแวดล้อม

บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์ ได้สรุปแนวความคิดของการมีส่วนร่วมที่จะพัฒนาครอบครัว กลุ่มละแวกบ้าน ชุมชนและสังคม ให้มีการพัฒนาชีวิตของความเป็นอยู่ให้เจริญขึ้น เกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจ ความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ได้ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผน และลงมือร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่ตอบสนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

แก้วสรร อติโพธิ์ (2537) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรกับสิ่งแวดล้อม เป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางการปกครองของรัฐที่ส่งผลกว้างไกล ได้เสนอให้ดำเนินการ ดังนี้

1. สร้างระบบให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. มีการส่งเสริมให้ประชาชนได้รวมตัวกันตามผลประโยชน์ หรือแนวทางที่หลากหลาย ขยายย่อยไปทุกระดับ ทั้งระดับชาติ และระดับท้องถิ่น
3. มีกระบวนการไต่สวนสาธารณะ ที่มีฐานสิทธิทางกฎหมายของประชาชน และผู้เกี่ยวข้อง
4. มีสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
5. การกระจายอำนาจโดยการปรับปรุงองค์กรรัฐ เพื่อให้ประชาชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากร

นอกจากนี้ยังได้เน้นว่าในการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องมีการบวนการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการปกครองของรัฐ ตั้งแต่ระดับชาติ จนถึงระดับท้องถิ่นที่สามารถยอมรับสิทธิตามกฎหมายในกระบวนการไต่สวนสาธารณะ มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และต้องมีการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากร และมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่มีชีวิต มีปัญญา ตระหนักรู้ และควบคุมสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้นมนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ห่างไกลเพียงใด จึงควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขาเอง นอกจากนั้นแล้ว การมีส่วนร่วมยังช่วยลดปัญหาความแตกแยกเนื่องจากการนำเข้าสู่สิ่งต่าง ๆ จากภายนอกเข้าไปในชุมชนนั้นด้วย (ชูเกียรติ ลีสุวรรณ, 2534)

2.1.3 รูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

กล่าวได้ว่าในแต่ละชุมชนนั้นมีความแตกต่างกัน ฉะนั้นรูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วย ฉ้อาน วุฑฒิกกรมรักษา (2524) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้ คือ ร่วมประชุม ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมออกแรง ร่วมออกเงิน วัสดุ อุปกรณ์ และร่วมเป็นกรรมการ

ส่วนกรรณิกา ชมดี (2524) ได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน

3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือเป็นลูกจ้าง
10. การมีส่วนร่วมออกกวดขันอุปกรณ์

ในด้านของงานพัฒนาชุมชนนั้น เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) ได้แยกขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ในขณะที่ ทศนีย์ ไทยาภิรมย์ (2526) ได้แยกขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน เช่นกัน คือ

1. ร่วมคิด : สภาพที่เป็นอยู่มีอะไรเดือดร้อนและสาเหตุเกิดจากอะไร
2. ร่วมวางแผน : วิเคราะห์สาเหตุ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และพิจารณาทางเลือก
3. ร่วมดำเนินการ : ดำเนินงานตามโครงการและแผนกำหนดโครงการและแผนงาน
4. ร่วมติดตามประเมินผล : ประเมินผลความสำเร็จ หรือล้มเหลวเป็นระยะ ๆ และแก้ไข

ส่วน ประธาน สุวรรณมงคล (อ้างใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีขอบเขตอยู่ 4 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลกิจกรรมพัฒนา

2.1.4 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

UN. Department of International Economics and Social Affairs ได้รวบรวมลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ 3 อย่าง คือ

1. การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) ซึ่งเป็นโดยการอาสาสมัครหรือรวมตัวกันเองขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง โดยเป็นการกระทำที่มีได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นเป้าหมายของสหประชาชาติ

2. การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (Induced) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการความเห็นชอบหรือการสนับสนุนจากรัฐบาล ซึ่งเป็นลักษณะที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในประเทศกำลังพัฒนา

3. การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Coerced) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล ภายใต้การจัดการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือโดยการบังคับโดยตรง ลักษณะนี้ผู้กระทำได้รับผลทันที แต่จะไม่ได้ผลในระยะยาวและจะมีผลเสียที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด

นिरันดร์ จงวุฒิวาศย์ (2527) ได้กำหนดลักษณะของการมีส่วนร่วม (Types of Participation) ว่าสามารถจำแนกออกได้ 3 ประการ ตามลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน เช่น การรวมกลุ่มเยาวชนกลุ่มต่าง ๆ

2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยผ่านองค์กรที่เป็นผู้แทนของประชาชน เช่น กรรมการกลุ่มหรือชุมชน กรรมการหมู่บ้าน

3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไหร่ก็ได้ ทุกเวลา บางกรณีก็ได้กำหนดลักษณะของการมีส่วนร่วมเป็นไปในลักษณะต่าง ๆ เช่น

3.1 การมีส่วนร่วมเกิดจากเบื้องบนหรือเบื้องล่าง

3.2 การจูงใจให้มีส่วนร่วมเกิดขึ้นโดยสมัครใจหรือบังคับ

3.3 แบบแผนองค์กร

3.4 ช่องทางที่มีส่วนร่วมเกิดขึ้น เช่น

- การมีส่วนร่วมโดยปัจเจกหรือผ่านกลุ่ม

- การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อม

- การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3.5 ระยะเวลาความต่อเนื่องของกิจกรรม

3.6 ขอบข่ายของกิจกรรมครอบคลุมขนาดไหน

3.7 อำนาจตัดสินใจในการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมทั้งหมดที่ได้กล่าวมาสามารถช่วยให้ประชาชน คิดเป็น ทำเป็น (Think Right Do Right) สามารถพึ่งพาตนเองได้ต่อไป เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการกระทำ (Learning by Doing) ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ กรอบแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมพอสรุปได้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ
2. การมีส่วนร่วมในการประสานงาน
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

R.E.Kasperson และ Breitbat (1974) ได้เสนอมาตรฐานวัดระดับการมีส่วนร่วมไว้ 3 ประการ คือ

1. การกระทำโดยแต่ละบุคคล มิใช่เป็นการกระทำโดยกลุ่ม ซึ่งอาจทำให้การวิเคราะห์หรือได้ข้อสรุปที่ไม่ถูกต้อง เพราะการแสดงออกของแต่ละบุคคลในกระบวนการการมีส่วนร่วมนั้น จะเห็นได้ถึง ค่านิยม ความรับรู้และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล กล่าวคือ กริยาที่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม ก็คือ กริยาที่มีต่อการแสดงต่อผลของการกระทำนั้นโดยตรงของแต่ละบุคคล
2. ความหนาแน่นของการกระทำ ซึ่งแสดงออกโดยการร่วมกระทำที่บ่อยครั้ง ระยะเวลา ของกิจกรรมที่ยาวนานหรือมีความผูกพันและมีแรงจูงใจในการกระทำ
3. คุณภาพของการเข้าร่วม ซึ่งดูจากผล และผลกระทบของการกระทำในเบื้องต้นเช่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้างยอมรับความสามารถและความคิดเห็น มีการทำการประเมินผล

2.1.5 ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนนั้น มีผู้ศึกษาไว้เป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ซึ่งมีเหตุผลแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ที่ได้ไปศึกษา การรวบรวมไว้ในครั้งนี้ เพื่อจะได้นำไปประกอบการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคที่มีในชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัยต่อไป

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527) ได้กล่าวว่า เจ้าหน้าที่และระบบราชการเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ด้าน คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับตัวชาวชนบทเอง ถึงความเป็นปัจเจกบุคคล นอกจากนั้นชาวชนบทยังอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ หรือพึ่งบุคคลภายนอกจนเกินไป ดูถูกฐานะของตนเอง เลือกผู้นำที่สามารถอุปถัมภ์ตนเองได้

2. ปัญหาเกี่ยวกับตัวเจ้าหน้าที่และระบบราชการ ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนมีลักษณะดังนี้

2.1 นโยบายในระบบราชการมักจะมีมาจากเบื้องบน

2.2 การจัดสรรงบประมาณทำมาจากส่วนกลาง คำนี้ถึงเฉพาะกิจกรรมที่ส่วนกลางกำหนด

2.3 ระบบราชการและเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ ขาดการประสานงาน และรับปฏิบัติเฉพาะนโยบายหลักของหน่วยงาน

2.4 มีความสัมพันธ์แบบผู้ใหญ่น้อย มักจะเชื่อว่าตนเองมีฐานะสูงกว่าชาวชนบท

2.5 เจ้าหน้าที่ราชการชอบทำงานสำนักงาน

2.6 ระบบราชการใช้การให้คุณให้โทษ ทำตัวให้พอใจแก่ผู้บังคับบัญชา มิได้ปฏิบัติงานเพื่อชาวชนบทอย่างแท้จริง

2.7 บุคคลภายนอกหรือผู้เกี่ยวข้อง ไม่ต้องการให้ชาวชนบทเข้ามาร่วมในการพัฒนา

ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมนั้น ถ้าพูดถึงที่สุดแล้ว เกิดจากความล้มเหลวของการพัฒนาชุมชนในประเทศเรา เกิดขึ้นจากการที่ไม่มีการกระจายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบให้แก่ประชาชน โครงสร้างอำนาจทางการเมือง การปกครอง การบริหารที่ดี โครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจที่ดี โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่ดี เหล่านี้ล้วนตกอยู่ในมือของคน 3 กลุ่มคือ ทหารระดับสูง นายทุน และข้าราชการ ตราบใดที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขโครงสร้างที่มีลักษณะผูกขาดดังกล่าวนี้ ยากที่จะหวังว่าการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้น เหตุผลง่าย ๆ ก็คือ พวกเขาไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมนั่นเอง (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527)

2.1.6 ข้อจำกัดในการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

โดยทั่วไป มนุษย์มีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลในทางลบต่อการดำเนินชีวิตแตกต่างกันไป Riordon (1971) ได้แบ่งบุคคลเหล่านี้ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1. กลุ่ม Unaware หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่วางเฉย หรือไม่ตระหนักถึงเรื่องสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าบุคคลเหล่านี้ จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมก็ตาม เขาก็จะไม่รู้สึกใด ๆ เลย และมีแนวโน้มว่าจะพบในกลุ่มคนอายุมากกว่า 60 ปี เป็นจำนวนสูงที่สุด

2. กลุ่ม Unaffected หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รู้และเข้าใจว่า ความกดดันทางสิ่งแวดล้อมนั้นมีอยู่จริง แต่บุคคลเหล่านี้ สามารถหาหนทางลดความกดดันเหล่านี้ได้ โดยการสร้างกลไกทดแทนต่าง ๆ ทั้งกลไกทางร่างกายและจิตใจ พบว่ากลุ่มคนเหล่านี้มักเป็นกลุ่มที่อาศัยในชุมชนอุตสาหกรรม และมีความคิดว่าโรงงานอุตสาหกรรมอันเป็นแหล่งกำเนิดของมลพิษ ไม่มีส่วนทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม แต่กลับเป็นแหล่งที่ทำให้เขามีงานทำ และมีรายได้ในการดำรงชีวิต

3. กลุ่ม Fatalist หมายถึง กลุ่มที่เชื่อในเรื่องของโชคชะตา มีความเชื่อว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ไม่มีผู้ใดเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้น และยังพบว่าบุคคลกลุ่มนี้มีความรู้สึกต่อต้านแนวความคิดการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยอีกด้วย

4. กลุ่ม Active Participant กลุ่มนี้ จะมีปฏิกริยาในการร่วมแสดงความคิดเห็นอยู่บ้าง โดยเชื่อว่า ความคิดเห็นของตนจะมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหา แต่ก็ยังปรากฏว่ามีบุคคลจำนวนน้อยที่ร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างจริงจัง สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มย่อย ดังนี้

4.1 Express Group เป็นกลุ่มต่อสู้ คัดค้าน เหตุการณ์บางอย่าง เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งซึ่งเขาให้ความสนใจเป็นพิเศษ มักจัดตั้งในรูปของชมรม สมาคม และมีการเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ ที่ถูกต้องแก่สมาชิก เช่น สมาคมนักไต่เต้า ชมรมนักนิยมไพร เป็นต้น

4.2 Instrumental Group เป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ข้อมูลข่าวสาร สร้างจิตสำนึกแก่ประชาชน ให้รักและหวงแหนในธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ เป็นการกระทำเพื่อหวังผลระยะยาวมากกว่ากลุ่ม Express

นอกจากความแตกต่างดังกล่าวแล้ว Riordon ยังได้ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดในการให้โอกาสประชาชนมีส่วนร่วมว่า โดยธรรมชาติของมนุษย์มักจะมีการแสดงความคิดเห็นที่บิดเบือนไปจากความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก

1. โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ไม่ค่อยนิยมที่จะมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น จนกว่าจะได้รับการกระตุ้น
2. มนุษย์ไม่ค่อยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากต้องเผชิญกับเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน
3. มนุษย์สามารถปรับตัว โดยการใช้กลไกการป้องกันตัวเอง (Defense Mechanism) ทำให้สามารถยอมรับหรือหลีกเลี่ยงผลกระทบที่เกิดขึ้นได้
4. ประชาชนส่วนมากนั้นมักโยนอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องสลับซับซ้อนให้กับรัฐหรือผู้เชี่ยวชาญ
5. การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพสิ่งแวดล้อม หากมีระยะเวลาดสั้น การแสดงความคิดเห็นจะเกี่ยวกับอารมณ์มากกว่าเหตุผล ซึ่ง Orr ได้เสนอแนะว่าในกรณีนี้ควรมีเวลามากพอสำหรับการพิจารณาของประชาชนก่อนแสดงความคิดเห็น

นอกจากนี้ ข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมต่อการแสดงความคิดเห็นของประชาชน ยังทำให้ต้องเสียเวลาในการตัดสินใจ สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ต้องใช้เจ้าหน้าที่จำนวนมาก รวมทั้งต้องมีกลุ่มตัวแทนของประชาชนที่เหมาะสม จึงจะทำให้ได้ผลที่มีประสิทธิภาพ แม้ว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง แต่หากมีการวางแผนและการดำเนินการที่รอบคอบ มีทรัพยากรเพียงพอ ก็สามารถป้องกันแก้ไขข้อจำกัดได้ เพราะกระบวนการดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นต่อการวางแผนระยะยาว ปัจจุบันจึงมีการนำเอาวิธีการนี้มาใช้มากขึ้น โดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้ว

2.2 แนวความคิดการจัดการทรัพยากรน้ำ

2.2.1 บริบทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีประโยชน์สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้ หรือมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น บรรยากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ ทุ่งหญ้า สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน รวมทั้งกำลังงานจากมนุษย์ด้วย (ประชา อินทร์แก้ว, 2542)

แดสแมน (อ้างใน เกษม จันทรแก้ว, 2537) บรรยายการอนุรักษ์ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Conservation หมายถึง "การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด" หรืออาจมีความหมายอีกประเด็นหนึ่งก็คือ "การใช้ทรัพยากรสมเหตุผล (Rational Use)" กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ "ใช้ทรัพยากรวันนี้ต้องคิดถึงวันข้างหน้าต้องมีใช้ด้วย" และอาจรวมความได้ว่า การอนุรักษ์นั้นเป็น

แนวทางการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามหลักวิชาการ เพื่อการมีไว้ในอนาคต

การอนุรักษ์นั้นถือว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภท สามารถนำมาใช้ได้ แต่ต้องเป็นการใช้อย่างระมัดระวัง ให้เป็นไปตามหลักวิชาการแต่ละประเภทของทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ โดยวิธีปฏิบัติแล้ว วิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาตินั้น อาจเป็นวิธีหนึ่งวิธีใดก็ได้ เช่น เก็บเกี่ยวจากพื้นที่เฉพาะในส่วนที่ออกงย เก็บเกี่ยวทั้งหมดของทรัพยากรนั้น ๆ การเดินล้มผัดหรือเดินชมด้วยตา โดยไม่มีการเก็บเกี่ยวส่วนหนึ่งส่วนใดเลย หรือเป็นการใช้ทรัพยากรในลักษณะเชิงพาณิชย์ เช่น การขายธรรมชาติ เป็นต้น บางครั้งก็อาจจะใช้ทรัพยากรนั้นเฉพาะให้เป็นที่พักของทรัพยากรอื่น ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การใช้ทรัพยากรนั้น อาจไม่เปลี่ยนรูปทรงของทรัพยากร และอาจใช้โดยการเปลี่ยนรูปทรง หรือเก็บเกี่ยวออกจากพื้นที่ อย่งไรก็ดี การใช้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นต้องทำความเข้าใจให้รู้ว่าทรัพยากรประเภทใดมีวิธีการใช้เฉพาะอย่างไร หากดำเนินการผิดพลาดแล้วทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ไม่มากนักน้อย (เกษม จันทร์แก้ว, 2537)

วิชัย เทียนน้อย (2539) เสนอแนวคิดพื้นฐานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไว้ ดังนี้

1. การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ ด้วยเหตุเพราะผู้บริโภคทรัพยากรธรรมชาติไม่เคารพในกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ มักจะละเมิด หลีกเลียงหรือพยายามใช้ช่องว่างของระเบียบกฎเกณฑ์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนให้มากที่สุด ซึ่งระเบียบกฎเกณฑ์นี้ควรจะต้องปรับปรุงให้เหมาะสมต่อสถานการณ์และสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภท รวมทั้งให้ผู้มีหน้าที่กำกับดูแลปฏิบัติอย่างจริงจังและเข้มงวด

2. การใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูง เมื่อวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ พัฒนาไปอย่างมากมาย จึงสมควรที่จะได้นำเครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูงมาใช้ เพื่อลดปัญหาการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ และเพื่อลดมลพิษที่จะเกิดขึ้นตามมา

3. การสร้างระเบียบวินัย โดยเห็นว่าชุมชน องค์กรต่าง ๆ ตลอดจนหน่วยงานของรัฐ และเอกชนให้ความสนใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น นับเป็นโอกาสที่จะอาศัยบุคคลเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความมีระเบียบวินัยในการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

4. การให้การศึกษา ควรให้การศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติให้กับประชาชนทุกระดับ ทุกกลุ่ม ทั้งในและนอกระบบ ซึ่งการให้การศึกษาควรที่จะเน้นเกี่ยวกับการทำให้เกิดทักษะความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึก ให้เกิดขึ้นเป็นขบวนการที่ต่อเนื่องกันไป ตลอดจนการเผยแพร่

แพร่โดยอาศัยผ่านทางสื่อมวลชนในทุกแขนงสาขา ก็จะเป็นสิ่งช่วยกระตุ้นประชาชนให้มีส่วนร่วมในการที่จะเข้ามาจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้บังเกิดผลดียิ่งขึ้น

Smith (1993) กล่าวถึงแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนว่า เริ่มเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1980 จากการประชุมเรื่องยุทธศาสตร์การอนุรักษ์โลก ของสหพันธ์แห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (International Union for the Conservation of Natural Resources; IUCN.) ยุทธศาสตร์ดังกล่าว ได้เป็นแนวทางในการที่จะผสมผสานระหว่างการอนุรักษ์และพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. การรณรงค์ไว้ซึ่งระบบนิเวศ
2. การรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางพันธุกรรม
3. การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

โดยแจกแจงองค์ประกอบของแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนไว้ 3 ประการ คือ

1. ปัญหาต้องเด่นชัด
2. การจัดทำนโยบาย ยุทธศาสตร์และโครงการต่าง ๆ จะต้องรู้ซึ่งถึงปัญหา และต้องมาจากกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. ความยั่งยืนนั้นเป็นสุดยอดของความปรารถนาของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

2.2.2 การจัดการทรัพยากรน้ำ

หลายคนคงจะเข้าใจว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นการสงวน และปกป้องทรัพยากรธรรมชาติไว้เฉย ๆ โดยไม่มีการนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ แต่ตามหลักการอนุรักษ์นั้น มุ่งที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด เพื่อที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นอำนวยประโยชน์อย่างถาวรต่อมนุษย์ตลอดไป ซึ่งปัจจุบันได้เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า ทรัพยากรธรรมชาติอันได้แก่ น้ำ ที่มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์อยู่ทุกวันนี้ นับวันแต่จะเปลี่ยนแปลงไป ไม่ใช่ว่าจะใช้อย่างสะดวกรสบายเหมือนดังแต่ก่อน จึงมีความจำเป็นต้องให้ความสนใจต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ของทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น ๆ ด้วย เช่น ดิน ป่าไม้ เป็นต้น การวางแผนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จึงควรที่จะมองการณ์ไกล และมองรอบตัวให้กว้าง เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้มากที่สุด และสูญเสียให้น้อยที่สุด ตามหลักการอนุรักษ์อย่างแท้จริง

อีกทั้งปัญหาด้านการใช้ประโยชน์ของที่ดินในการทำการเกษตร มีผลกระทบต่อ ปริมาณ คุณภาพ และเวลาการไหลของน้ำ รวมถึงการทำลายป่าไม้บริเวณลุ่มน้ำตอนเหนือของ ประเทศก็ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ปัญหาการตื่นเงินของน้ำ เนื่องจากตะกอน ที่ถูกพัดมาทับถมกัน (นิวัติ เรืองพานิช, 2537) ผนวกกับการทำการเกษตรแผนใหม่ โดยที่การ เพิ่มผลผลิตทางการเกษตร จำเป็นต้องส่งเสริมให้เกษตรกรรู้จักการใช้ปุ๋ยเคมีบำรุงดิน ใช้น้ำปราบ คัดรูกพืชและยาฆ่าแมลงหรือศัตรูพืชอื่น ๆ เกิดการสะสมและตกค้างอยู่ในดิน ซึ่งสามารถชะล้าง สารเคมีเหล่านั้นไหลรวมลงสู่แหล่งน้ำ ถ้าปริมาณมากขึ้นเรื่อย ๆ ก็อาจทำให้เกิดน้ำเสียได้ เป็น อันตรายต่อระบบนิเวศใกล้เคียง ซึ่งทั้งหมดนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องรีบดำเนินการแก้ไขให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ที่สามารถนำหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นแนวปฏิบัติ ได้เป็นอย่างดี ความรุนแรงของปัญหาทั้งหมดก็จะลดลง

วิชัย เทียนน้อย (2539) ได้กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรน้ำว่า หมายถึงการนำ ทรัพยากรน้ำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยืดอายุการใช้งานให้ยาวนานที่สุด โดยมีหลัก สำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำหลายประการ คือ

1. การถนอม เป็นการอนุรักษ์เพื่อพยายามคงสภาพทั้งปริมาณ และคุณภาพเอาไว้ เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำ นอกจากจะช่วยให้ผลิตพลังงานไฟฟ้าและการชลประทาน ยังสามารถ ใช้ประโยชน์ด้านการขยายพันธุ์สัตว์น้ำอีกด้วย

2. การบูรณะฟื้นฟู ซึ่งได้รับความเสียหายเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ให้คืนสู่สภาพเดิม หรือเกือบคงเดิม เช่น การขุดลอกแหล่งน้ำ

3. การนำมาใช้ใหม่ ซึ่งต้องมีการวางแผนที่ดี

4. การเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้งาน เช่น น้ำที่ไม่ไหลลงมาตามลำน้ำ หากสร้าง เขื่อนขวางลำน้ำเพื่อยกระดับของน้ำเหนือเขื่อนให้สูงขึ้น สามารถผลิตพลังงานไฟฟ้าได้

5. การสำรวจแหล่งทรัพยากรน้ำเพิ่มเติม อีกทั้งยังเสนอแนวทางการดำเนินการเพื่อ การจัดการทรัพยากรน้ำ ดังต่อไปนี้

1. จัดตั้งกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ

2. ออกกฎหมายควบคุมการใช้น้ำ

3. การให้การศึกษแก่ประชาชน ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา ในรูปของการ ประชาสัมพันธ์ เป็นเอกสาร แผ่นพับ รูปภาพต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังส่งผ่านช่องทางการสื่อสาร ต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ได้อีก

4. การจัดตั้งหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบ

5. การรักษาสภาพแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยการขุดลอกแหล่งน้ำ ปกป้องป้องกันการพังทลายของดินรอบแหล่งน้ำ

2.2.3 การจัดการลุ่มน้ำ

ลุ่มน้ำ (Watershed) หมายถึง พื้นที่ขนาดหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ พื้นที่บริเวณนั้นจะเป็นแหล่งกำเนิดของสายน้ำเล็ก ๆ ทุกสายลงมาจากพื้นที่ราบด้านล่างที่โอบล้อมลำห้วย ลำธารน้ำ ส่วนทรัพยากรลุ่มน้ำ หมายถึง ทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายในลุ่มน้ำทั้งหมดทั้งที่เป็นสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งอาจเป็นสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรม สิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ได้แก่ พืช สัตว์ มนุษย์ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ เมือง บ้าน ถนน แม่น้ำ กฎระเบียบ วัฒนธรรม ฯลฯ สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป
2. ทรัพยากรที่ใช้แล้วไม่รู้จักหมดสิ้น
3. ทรัพยากรที่ใช้แล้วสามารถทดแทนได้

ในเชิงนิเวศวิทยาแล้ว ลุ่มน้ำจะเป็นตัวควบคุมความสัมพันธ์ระหว่าง Input กับ Output ซึ่งถ้า Output มากกว่า Input ระบบลุ่มน้ำจะอยู่ในสภาพของการทำลาย ถ้า Input มากกว่า Output แล้ว ระบบลุ่มน้ำจะอยู่ในสภาพเจริญเติบโตและพัฒนา และเมื่อ Input เท่ากับ Output แล้วระบบลุ่มน้ำจะอยู่ในสภาพสมดุล (Equilibrium State) อย่างไรก็ตาม ในระบบลุ่มน้ำแต่ละแห่งยังมีตัวควบคุมย่อยมากมาย ซึ่งถ้าตัวควบคุมใดถูกทำให้เปลี่ยนแปลง ก็จะมีผลกระทบกระเทือนถึงตัวควบคุมอื่น ๆ ในระบบทั้งระบบตามไปด้วยเสมอ (เกษม จันทรแก้ว และ สามีคดี บุญยะวัฒน์, เอกสารโรเนียว และ จักรพันธ์ วงษ์บูรณาวาทย, 2531)

1. แนวความคิดในการจัดการลุ่มน้ำ การจัดการลุ่มน้ำเป็นแนวทางการจัดการพื้นที่หนึ่ง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการน้ำเป็นสำคัญ เพื่อเอื้ออำนวยให้มนุษย์สามารถใช้ทรัพยากรน้ำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำหนึ่ง ๆ จะต้องมีความเหมาะสมที่จะมีในสภาวะธรรมชาติ ไม่ขาดหายไปในช่วงเวลาที่ควรจะมีน้ำ คุณภาพน้ำต้องเหมาะสมต่อการนำไปใช้อุปโภคและบริโภคหนึ่ง ทั้งปริมาณและคุณภาพน้ำ ตลอดจนช่วงเวลาการไหล หากผิดไปจากธรรมชาติแล้ว มักเกิดจากการใช้ทรัพยากรภายในลุ่มน้ำที่ผิดหลักการและขาดความระมัดระวัง การจัดการลุ่มน้ำ โดยทั่วไปมีวัตถุประสงค์ คือ

- 1.1 เพื่อลดการสูญเสียให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

1.2 เพื่อจัดการให้มีน้ำไหลในลำห้วย ลำธารตลอดเวลา ซึ่งต้องลดปริมาณน้ำที่ไหลในฤดูฝนให้น้อยลงและเพิ่มปริมาณน้ำที่ไหลในฤดูแล้งให้มากขึ้น

1.3 ให้มีความระมัดระวังในการใช้ทรัพยากรในบริเวณลุ่มน้ำทุกกรณี ทั้งทรัพยากรธรรมชาติเช่น ป่าไม้ ดิน น้ำ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สารเคมี ขยะมูลฝอย และของเหลือใช้ต่าง ๆ

2. หลักการจัดการลุ่มน้ำ ในการจัดการลุ่มน้ำที่ดีจะต้องมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

2.1 มีการวางแผนการใช้ที่ดิน (Land Uses Planning) ให้เป็นไปตามสมรรถนะของที่ดินอย่างถูกต้องเหมาะสม

2.2 มีการกำหนดแผนการใช้ทรัพยากรลุ่มน้ำ (Resources Utilization and Conservation) ให้เป็นไปตามหลักการอนุรักษ์วิทยา ซึ่งจะช่วยป้องกันมลพิษสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำ ทำให้เกิดดุลธรรมชาติในการฟื้นฟูให้มีทรัพยากรใช้ตลอดไป และช่วยแก้ไขส่วนที่สึกหรอให้ฟื้นคืนสภาพได้

2.3 มีการกำหนดมาตรการและแผนงาน ควบคุมมลพิษสิ่งแวดล้อม (Pollution Control) โดยอาศัยวิธีการควบคุมทางชีววิทยา (Biological Control) วิธีกล (Mechanical Control) และวิธีทางกฎหมาย (Legal Control)

2.2.4 แนวทางการวางแผนโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำ

แนวทางการวางแผนโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำ มนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การประเมินผลกระทบเชิงสังคมและเชิงนิเวศวิทยาจากโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องมีการดำเนินการอย่างละเอียดถี่ถ้วนและประเมินในระยะยาว

2. การวิจัยสภาวะแวดล้อมในระยะยาวของลุ่มแม่น้ำ ที่คาดคิดว่าจะไม่มีการพัฒนาควรสนับสนุนให้มีขึ้นอย่างกว้างขวาง ทั้งในเชิงการวิจัยพื้นฐาน และในเชิงการวิจัยประยุกต์ ทั้งนี้เพราะผลจากการวิจัยสามารถบ่งบอกถึงเทคนิคและวิธีการในการพัฒนาลุ่มน้ำให้ประสบผลสำเร็จหรือไม่ ก็เสนอแนะทางเลือกอื่นให้

3. สภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่จะมีโครงการพัฒนาเกิดขึ้น ควรได้รับการดูแลเอาใจใส่และปฏิบัติต่อในทุกขั้นตอนทั้งก่อนและหลังการพัฒนา

4. การสำรวจและการศึกษาเชิงนิเวศวิทยา เพื่อคาดการณ์ผลกระทบ ที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศภาคพื้นน้ำ และ/หรือระบบนิเวศภาคพื้นดิน ควรเริ่มต้นเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ในขั้นตอนการวางแผนโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำ

5. การควบคุมและอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามหลักนิเวศวิทยา ควรได้รับการพิจารณา และกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาลุ่มแม่น้ำ การควบคุมและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำดังกล่าวควรให้ประสานและสอดคล้องกับเป้าประสงค์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศด้วย

6. หลักการและข้อควรพิจารณาที่สำคัญสำหรับโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำ ควรมีการกำหนดไว้เป็นแนวทางเพื่อเป็นพื้นฐานการดำเนินการ ทั้งในขั้นตอนก่อนการพัฒนาและในขั้นตอนการพัฒนา สำหรับการศึกษาคือความเป็นไปได้เบื้องต้น การวิเคราะห์ผลได้ ผลเสียของโครงการออกแบบก่อสร้าง การจัดการและประเมินผลโครงการ

7. ระยะเวลาของการวางแผนโครงการ ก่อสร้าง/ดำเนินการ และการติดตามผล ควรนานเพียงพอที่จะเอื้ออำนวยให้มีการรวบรวมข้อมูลและข้อควรพิจารณาเชิงนิเวศวิทยาในพื้นที่โครงการได้อย่างครบถ้วน ทั้งนี้ เพื่อให้การวิเคราะห์ความสำเร็จของโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำเป็นไปด้วยความถูกต้อง

8. การสำรวจระบบสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการพัฒนา จุดประสงค์ที่สำคัญของการสำรวจในกรณีนี้คือ การเปรียบเทียบแบบแผนของพฤติกรรมและคุณค่าของประชาชนในปัจจุบันกับแบบแผนที่ต้องเปลี่ยนไปหลังจากการพัฒนาโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำ (รวมทั้งโครงการพัฒนารูปแบบอื่น ๆ) จะถือว่าประสบผลสำเร็จตามหลักเศรษฐศาสตร์ก็ต่อเมื่อคนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์ ในขณะที่คนส่วนน้อยก็ได้เสียประโยชน์ หากต้องมีคนบางกลุ่มหรือบางคนต้องได้รับผลเสียจากโครงการพัฒนา คนกลุ่มนั้นหรือคนนั้นต้องได้รับการชดเชยอย่างคุ้มค่า สำหรับกรณีของระบบสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนา อาจมีวิธีการปฏิบัติได้สองลักษณะ คือ 1) วางแผนโครงการพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ประชาชนในพื้นที่มีความสามารถที่จะปรับตัวเข้าหาได้ โดยไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบันอย่างมากมาย (ต้องคำนึงเสมอว่าการทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่ประชาชนในท้องถิ่นไม่สามารถจะปรับตัวเข้าหาได้โดยง่าย จะเป็นการทำให้เกิดผลเสียแก่โครงการมากกว่าผลได้) และ/หรือ 2) การจัดการระบบสังคมและวัฒนธรรมให้ใหม่ โดยมีความใกล้เคียงกับระบบเดิมมากที่สุด

9. โครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำใดก็ตาม ที่ประชาชนต้องได้รับความเดือดร้อนจากโครงการ ผู้เกี่ยวข้องควรจะได้มีการศึกษาหรือทบทวนทางเลือกอื่นสำหรับการพัฒนาหรือไม่ จะต้องมี

การจัดการในเรื่องสินไหมชดเชย การฟื้นฟูสภาพจากการได้รับผลเสียหาย การหาถิ่นที่อยู่อาศัยให้ใหม่ในที่ที่มีสภาพสิ่งแวดล้อมแตกต่างไปจากถิ่นที่อยู่เดิมน้อยที่สุด และเชื้ออำนาจความสะดวกและสิ่งจำเป็นให้มากที่สุด

10. โครงการพัฒนาที่จะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ควรจะได้มีการทบทวนและหาทางพัฒนาในรูปแบบอื่นที่มีความเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาของโครงการเดิม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและประเทศชาติมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันก็มีการทำลายสภาวะแวดล้อมน้อยที่สุด

11. การคาดประมาณทุกอย่างเกี่ยวกับผลได้ผลเสียเชิงนิเวศวิทยาของโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำ (รวมทั้งทางเลือกอื่น) ควรรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ผลได้ผลเสียทั้งหมดของโครงการ

12. ข้อมูลเชิงนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาลุ่มแม่น้ำ ควรมีอย่างเพียงพอเพื่อให้เกิดการตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วในการดำเนินการพัฒนาตามแผนหรือการแสวงหาทางเลือกอื่น

2.3 นโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ

มีนโยบายและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำและการมีส่วนร่วมของประชาชนหลายฉบับ ซึ่งจะขอสรุปหรือนำมากล่าวถึงเพื่อเป็นประโยชน์งานศึกษาวิจัยครั้งนี้

2.3.1 แนวความคิดในการกำหนดนโยบายหรือกฎหมาย

นโยบายและมาตรการที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรน้ำ ศูนย์สนเทศการเกษตรและสหกรณ์ (2526) ได้เสนอไว้ 8 ประการ ดังนี้

1. ควรกำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาแหล่งน้ำ ให้มีทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน โดยพิจารณาถึงข้อจำกัดและความเป็นไปได้
2. ควรมีการกำหนดมาตรการ เพื่อให้มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เช่น ป่าไม้ ดิน เพื่อช่วยสนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรน้ำให้เป็นไปอย่างได้ผล
3. ควรออกกฎหมายและกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรน้ำให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะต่อแหล่งน้ำ

4. การกำหนดนโยบายและมาตรการในการพัฒนาแหล่งน้ำ ควรสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศในสาขาการผลิตอื่น ๆ เช่น การเกษตร

5. ควรทำการสำรวจ ศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำของภาค เพื่อหาข้อมูลและวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการที่จะทำการพัฒนาทรัพยากรน้ำ เพื่อใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาให้มากที่สุด

6. ควรปรับปรุงระบบการชลประทานและคลองส่งน้ำต่าง ๆ เพื่อป้องกันการสูญเสียน้ำในขณะส่งน้ำ และเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้น้ำจากคลองชลประทานให้ดียิ่งขึ้น

7. ควรศึกษาถึงวิธีการลดการระเหยของน้ำจากแหล่งต่าง ๆ เช่น อ่างเก็บน้ำหรือเขื่อน

8. ควรศึกษาถึงวิธีการปรับปรุงเอาน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ หมุนเวียนเปลี่ยนกลับมาใช้ใหม่ในทางเกษตรกรรม เพื่อเป็นการประหยัดน้ำ

อุกแก้ว ประกอบไทยกิจ บีเวอร์ (2541) ได้เสนอแนวทางไว้ ดังนี้

1. การกำหนดนโยบายจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายและนโยบายอื่น ๆ ของชาติ และในขณะเดียวกัน ก็ใช้เป็นโครงสร้างเพื่อเรียงลำดับความสำคัญของโครงการต่าง ๆ

2. การวางแผนทางด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ จะต้องสอดคล้องกับการวางแผนทางด้านสาขาอื่น ๆ เช่น ทางด้านการคมนาคม การศึกษา เพื่อนำไปสู่เป้าหมายทางด้านเศรษฐกิจ การดำเนินชีวิตของประชากรที่ได้กำหนดไว้ ในการพัฒนาแหล่งน้ำนั้นมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในหลายกรณี หน้าที่และงานทับซ้อนหรือมีช่องว่าง จึงจำเป็นต้องพิจารณาโครงสร้างขององค์การต่าง ๆ ที่มีอยู่ และปรับปรุงระบบการบริหารเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดงานทับซ้อนให้น้อยลง การบริหารและพัฒนาแหล่งน้ำให้มีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องปฏิบัติ ดังนี้

2.1 วางแผนและพัฒนาลุ่มน้ำให้เป็นระบบและมีการจัดการลุ่มน้ำ

2.2 จัดสรรน้ำให้แก่ผู้ใช้ตามลำดับความสำคัญที่ได้กำหนดไว้

2.3 การพัฒนาทางด้านชลประทาน คมนาคม ผลิตไฟฟ้า ควบคุมน้ำท่วม พักผ่อน และอื่น ๆ จำเป็นจะต้องสอดคล้องกัน จะเป็นเช่นนี้ได้ จะต้องวางแผนเป็นระบบ และต้องคำนึงถึงความต้องการของภาคและของส่วนรวมในปัจจุบันและในอนาคต

2.4 การพัฒนาแหล่งน้ำและการจัดสรรน้ำใช้ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมและเปลี่ยนแปลงสังคมและเศรษฐกิจ

2.5 จำเป็นจะต้องหาความสัมพันธ์ ระหว่างปริมาณน้ำที่มีความต้องการน้ำในสาขาต่าง ๆ ของสังคม

3. จำเป็นจะต้องแก้ไขความขัดแย้ง ที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างผู้ใช้น้ำ เพราะน้ำมีปริมาณจำกัด

4. จำเป็นจะต้องออกกฎหมายและกฎเกณฑ์ในการควบคุมการใช้น้ำ

5. จำเป็นต้องหาความเหมาะสม ระหว่างการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อเอามาใช้เป็นประโยชน์กับการที่จะอนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อเก็บไว้เป็นแหล่งธรรมชาติ

2.3.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540 - 2544)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ได้กล่าวถึงการเพิ่มการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยให้ความสำคัญต่อการจัดการที่ครบวงจร และการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับลุ่มน้ำอย่างเป็นระบบ ทั้งการจัดการแหล่งน้ำเพื่อสนองความต้องการของประชาชน การดูแลคุณภาพน้ำและมลพิษทางน้ำและการระบายน้ำ

1. ให้มีกลไกในการกำกับ ดูแล และประสานการพัฒนาทรัพยากรน้ำ ทั้งในระดับชาติ และระดับลุ่มน้ำโดยมีกฎหมายรองรับ เพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการประสานงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันและสอดคล้องกันอย่างต่อเนื่อง

2. จัดระบบการจัดสรรและแบ่งปันทรัพยากรน้ำระหว่างการใช้ในกิจการต่าง ๆ อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักความจำเป็น ลำดับความสำคัญ และเป็นธรรมโดยมีองค์กรที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมรับผิดชอบในการบริหารจัดการ

3. ให้มีการจัดเก็บค่าน้ำดิบทั้งเพื่อการอุตสาหกรรม เกษตรกรรม อุปโภคบริโภค รวมทั้งปรับปรุงโครงสร้างและระดับราคาน้ำเพื่อ การอุปโภคบริโภคและอุตสาหกรรม ให้สะท้อนถึงต้นทุนการจัดการ การผลิต การแจกจ่าย และการบำบัดน้ำเสีย

4. ปรับปรุงระบบส่งและจ่ายน้ำเพื่อการชลประทานและการอุปโภคในชุมชน เพื่อลดการรั่วไหลของน้ำ

5. รณรงค์และเผยแพร่ให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการแนะนำวิธีการใช้น้ำอย่างประหยัด ส่งเสริมให้มีการใช้อุปกรณ์ประหยัดน้ำในชุมชน การนำน้ำหล่อเย็นและน้ำทิ้งที่ผ่านการบำบัดแล้วมาใช้ใหม่ในอุตสาหกรรมบางประเภท

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540 - 2544) ในส่วนที่ 6 ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บทที่ 3 การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชน บทนี้กล่าวไว้ว่า

เพื่อสนับสนุนประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้การมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายในกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่องและส่งผลให้การพัฒนาเป็นไปโดยยั่งยืน ดังนี้

1. ปรับปรุงบทบาทของภาครัฐเพื่อสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดย

1.1 ปรับทัศนคติและปรับปรุงขีดความสามารถของหน่วยงานของรัฐ ให้สามารถร่วมมือและเกื้อหนุนชุมชนในท้องถิ่น เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

1.2 รณรงค์ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก ให้แก่ประชาชนและองค์กรชุมชนให้ตระหนักถึงผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้ความร่วมมือในการป้องกันติดตามเฝ้าระวังแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2. พัฒนาเครือข่ายสารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณชน โดยถือเป็นสิทธิในการรับรู้และใช้ประโยชน์ของผู้เกี่ยวข้องและผู้สนใจอย่างเท่าเทียมกัน

3. สร้างโอกาสให้ชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และในข้อ 3.1 เปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนตัดสินใจ และติดตามประเมินผลในโครงการพัฒนาของรัฐ ที่จะมึผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยรัฐจัดให้มีขั้นตอนประชาพิจารณ์โครงการอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การริเริ่มแนวคิดโครงการ จัดเตรียมโครงการ และการดำเนินโครงการ

และในส่วนที่ 7 ว่าด้วยการพัฒนาประชารัฐ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประชารัฐไว้ใน ข้อ 5 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. การให้คนทุกฝ่ายในสังคม สามารถร่วมกันกำหนดควบคุมการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างสมดุล

2. การสร้างมาตรฐานหรือเกณฑ์วัดระบบสากลเพื่อควบคุมดูแลสภาวะแวดล้อมทั้งกรุงเทพมหานครและปริมณฑล เขตเมือง ชุมชนชนบท ที่เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในสังคม

3. การสร้างระบบการบริหารจัดการ ที่ชุมชนในพื้นที่ซึ่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการกำหนดแนวทางการดำเนินงานของภาครัฐซึ่งจะมีผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่

2.3.3 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ในหมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย บัญญัติถึงการมีส่วนร่วมไว้ในมาตรา 46 ว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน

มาตรา 76 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดยุทธศาสตร์ การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

2.3.4 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535

กฎหมายที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนอีกฉบับหนึ่งก็คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ระบุไว้ในมาตรา 6 ดังนี้ เพื่อประโยชน์ในการร่วมกันส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชาติ บุคคลอาจมีสิทธิและหน้าที่ดังต่อไปนี้

อนุ 4. การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือเจ้าพนักงานในการปฏิบัติหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

มาตรา 7 เพื่อเป็นการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ให้องค์การเอกชนซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย หรือกฎหมายต่างประเทศที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องโดยตรงกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม หรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และมีได้มีวัตถุประสงค์ในทางการเมือง หรือมุ่งค้าหากำไรจากการประกอบกิจกรรมดังกล่าว มีสิทธิขอจดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ธรรมชาติต่อกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ตามหลักเกณฑ์วิธีการเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 8 องค์กรเอกชนที่ได้จดทะเบียนตามมาตรา 7 แล้ว อาจได้รับการช่วยเหลือหรือได้รับการสนับสนุนจากทางราชการในเรื่องดังต่อไปนี้

1. การจัดทำมีอาสาสมัคร เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน ตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
2. การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ ข้อมูลหรือข่าวสาร เพื่อสร้างจิตสำนึกของสาธารณชนที่ถูกต้องเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. การช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ริเริ่มโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่นั้น
4. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเสนอแนะความคิดเห็นต่อรัฐบาลหรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

2.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิรัช วิรัชนิภาวรรณและคณะ (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทขององค์กรในท้องถิ่นที่มีต่อการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าองค์กรในท้องถิ่นมีความต้องการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ และปฏิบัติในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น และยังพบว่าพระและครูมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด และเพศชายมีส่วนร่วมมากกว่าเพศหญิง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน พบว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิด 3 ประการ

1. สนใจและห่วงกังวล เริ่มต้นที่บุคคลแล้วจึงกลายเป็นส่วนร่วม
2. ความเดือดร้อนไม่พอใจร่วมกันในสถานการณ์หนึ่ง ๆ
3. การตกลงใจร่วมกันจะเปลี่ยนกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา

นอกจากนี้ยังเกิดจากแนวคิดอื่น ๆ เช่น ความศรัทธา ความเกรงใจ อำนาจบังคับ เป็นต้น และได้มีการศึกษาถึงเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกลุ่มเกษตรกรทำไร่ โครงการสารภี ตำบลทางช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การร่วมประชุม ร่วมออกแรง ออกเงิน วัสดุอุปกรณ์ ร่วมเป็นผู้นำ กรรมการ เป็นผู้ชักชวนและร่วมคิดริเริ่ม (กรรณิกา ชมดี, 2527) ต่อมา เสมอ จันทร์พุ่ม และคนอื่น (อ้างใน รุทธ์ กล่อมขุม และสุนทร โคตรบรรเทา, 2527) พบว่าประชาชนร้อยละ 60 ขึ้นไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา เช่น ร่วมรับทราบความเป็นไปในการพัฒนาหมู่บ้าน วางแผนพัฒนาหมู่บ้าน แม้จะไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นแต่ก็ร่วมประชุม

มนัส สุวรรณ และ ชูเกียรติ ลีสุวรรณ (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การให้ความรู้ความเข้าใจระดับตำบลในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมนัสได้ทำการวิจัยที่จังหวัดน่าน ส่วนชูเกียรติทำการวิจัยที่จังหวัดลำปาง ซึ่งทั้งสองคนพบว่า

1. ประชาชนโดยทั่วไปมีความรู้พื้นฐานเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติต่อการดำรงชีวิตค่อนข้างดี
2. โครงข่ายทางสังคมไม่ซับซ้อน ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือต่อผู้ใหญ่ในบ้านของตนเอง
3. สื่อสำคัญในการให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ หอกระจายข่าว วิทยุ และโทรทัศน์

นอกจากนี้ยังพบว่า ความเข้มแข็งขององค์กรประชาชน ซึ่งรวมตัวกันเป็นปีกล้วนนั้น จะต้องสร้างกฎเกณฑ์ของชุมชนขึ้นมา โดยให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ทุกคนในชุมชนยอมรับในกติกาของชุมชน ทุกคนจึงช่วยกันดูแลรักษาป่าเป็นอย่างดี

ม.ร.ว.อศิน รพีพัฒน์ ได้ศึกษาโครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง (2531) พบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนมีอยู่ 5 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา มีการพิจารณาปัญหา และจัดระดับความสำคัญของปัญหา ตลอดจนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา

3. การมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการแก้ปัญหา ได้แก่ วางแผนโครงการเป็นขั้นตอน นโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ

4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา เช่น การดำเนินโครงการซึ่งต้องทำประโยชน์กับโครงการ

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรม เช่น สรุปผลของโครงการว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่

ยุวดี สิทธิพาที (2527) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรกรรม โครงการปฏิรูปที่ดินสาธารณะ ประโยชน์ ดงเทพรัตน์ ตำบลดงคอน อำเภอสุวรรณบุรี จังหวัดชัยนาท ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ ของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ที่อยู่บริเวณต้นน้ำและปลายน้ำไม่มีความแตกต่างกัน ยกเว้น ทศนคติต่อการมีส่วนร่วมนั้น มีความแตกต่างกัน ในการจัดอันดับความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมนั้น พบว่า ผลผลิตต่อปี และสมรรถนะในการอ่าน มีความสำคัญมากที่สุดที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนต่าง ๆ และจำนวนสมาชิกในครอบครัว ทศนคติต่อการมีส่วนร่วม โอกาสการมีส่วนร่วม มีความสำคัญเป็นอันดับรองลงมา ในขณะที่อายุ เพศ จะมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้การศึกษาเพิ่มเติมมีความสำคัญที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมสูงสุด แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เพศ ปริมาณผลผลิตข้าวต่อปี มีความสำคัญที่จะทำให้เกิดโอกาสการมีส่วนร่วมน้อยลงตามลำดับ

สุวารี วงศ์ทองแก้ว (2540) ได้ศึกษาวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับความขัดแย้งอันเกิดจากการจัดการทรัพยากรน้ำของรัฐ พบว่า แต่เดิมนั้นชาวบ้านในลุ่มน้ำแม่สารนั้นมีการพัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรน้ำของท้องถิ่นในลักษณะองค์กรพัฒนาเมืองฝาย ที่มีหน้าที่จัดการการใช้น้ำของชุมชนของตนเอง ต่อมาบทบาทการพัฒนาของรัฐได้แผ่ขยายเข้ามาถึงชุมชนจนเกิดโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่สารขึ้น และได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการน้ำของชุมชนโดยเปลี่ยนแปลงบทบาทของชุมชนเดิมที่มีต่อการจัดการทรัพยากรน้ำของตนเองมาเป็นการจัดการโดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นศูนย์กลาง ซึ่งหลังจากที่สร้างอ่างเก็บน้ำแม่สารขึ้น น้ำในอ่างเก็บน้ำแม่สารมีปริมาณน้อย กลุ่มผู้ใช้น้ำไม่สามารถบริหารจัดการน้ำได้อย่างเต็มที่ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาข้างเคียงตามมาอีกมากมาย ความล้มเหลวของอ่างแม่สารทั้งในแง่ประสิทธิภาพ ปริมาณน้ำ และในแง่การบริหารจัดการโดยรัฐ ทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความรู้สึกไม่พอใจ ความไม่พอใจนี้เป็นจุดเปลี่ยนแปลงแนวความคิดและทัศนคติที่ชาวบ้านมีต่อบทบาทด้านการพัฒนาของรัฐ และเกิดความรู้สึก

เปรียบเทียบการจัดการ โดยมีผลว่าชาวบ้านพอใจการจัดการน้ำในระบบเหมืองฝายเดิมมากกว่าการจัดการน้ำภายใต้ระบบชลประทานของรัฐ

นงเยาว์ หลีพันธุ์ (2537:193 - 205) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก ในจังหวัดจันทบุรี" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วม และความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กของประชาชนในจังหวัดจันทบุรี ประชากรที่ทำการศึกษาคือ เกษตรกร อ.ท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 230 ราย ผลการศึกษา พบว่า สถานภาพทางสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จะก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องระดับการมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.001 ส่วนระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และอายุ จะก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องระดับการมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.01 และ 0.05 ตามลำดับ ข้อเสนอแนะจากการศึกษา คือ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการเสนอความต้องการ ในการจัดทำโครงการจะได้ตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด กรมพัฒนาที่ดินควรจัดอบรมสัมมนา และให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดทำโครงการฯ การพัฒนาโครงการฯ รวมถึงการบำรุงรักษาแหล่งน้ำขนาดเล็กอย่างชัดเจนและทั่วถึง และควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสื่อมวลชนต่าง ๆ ได้ประชาสัมพันธ์โครงการดังกล่าวด้วย นอกจากนี้ ควรศึกษาในพื้นที่อำเภออื่น ๆ ให้ครอบคลุมกว้างขวาง และศึกษาในเชิงลึกโดยวิธีการทางมนุษยวิทยา

ชูษณา ก้อนจันทศ (2537:130 - 136) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมสร้างตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามความจำเป็นพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมในกิจกรรมพัฒนาประชากรที่ทำการศึกษาคือ สมาชิกนิคมสร้างตนเองตัวอย่างที่คัดเลือกโดยวิธีเจาะจง จำนวน 128 คน ผลการศึกษา พบว่า สมาชิกนิคมมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาในระดับกลาง คือ ค่าเฉลี่ยคะแนนการมีส่วนร่วม = 2.00 จากคะแนนสูงสุด = 3.00 และอายุ มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมในกิจกรรมพัฒนา จึงกล่าวได้ว่า สมาชิกนิคมที่มีอายุมากจะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนามากกว่าสมาชิกนิคมที่มีอายุน้อย นอกจากนี้ การได้รับข่าวสารของสมาชิกนิคมในกิจกรรมพัฒนาที่ได้รับข่าวสารมากหรือน้อย ผลในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาก็ไม่แตกต่างกัน ข้อเสนอแนะจากการศึกษา คือ กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต

ควรเริ่มจากกิจกรรมที่สนองต่อความจำเป็น และเป็นกิจกรรมง่าย ๆ ใกล้ตัวสมาชิก ควรส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องการพัฒนาแก๊สสมาชิกนิคมอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมบทบาทของผู้นำในการพัฒนาให้แก่สมาชิกนิคม นำวิธีการของการสร้างเสริมกำลังใจโดยการยกย่องชมเชย และการแข่งขันเข้ามาใช้ในกระบวนการพัฒนา นอกจากนี้ควรพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่นิคมอย่างต่อเนื่อง และควรมีการส่งเสริมองค์กรประชาชนในระดับหมู่บ้านในสามารถทำหน้าที่รับช่วงการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

สิทธิภาพ เมืองคุ่ม (2538:84 – 91) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน : ศึกษากรณีการบำบัดน้ำเสียในเมืองพัทธยา" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาแบบแผนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน และศึกษาทัศนคติของประชาชนทั่วไปที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบำบัดน้ำเสียในเมืองพัทธยา ประชากรที่ทำการศึกษาคือ ประชากรทั่วไปในเมืองพัทธยา ไม่ได้กำหนดตายตัวทางด้านภูมิหลังของประชากร จำนวน 244 คน ผลการศึกษา พบว่า ภูมิหลังของบุคคล มีตัวแปร อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งในสังคม และสถานภาพในครอบครัวเท่านั้น ที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมการบำบัดน้ำเสียในเมืองพัทธยา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา คือ ควรทำการสุ่มจังหวัด หรือเมืองใหญ่ต่าง ๆ ที่ประสบปัญหาเดียวกัน เพื่อข้อมูลจะได้ครอบคลุมด้านต่าง ๆ และควรศึกษาการบำบัดน้ำเสียในเมืองพัทธยาภายหลังการดำเนินงานสิ้นสุดลง เพื่อจะได้ภาพรวมของการดำเนินงานทั้งหมด การดำเนินงานบำบัดน้ำเสียในเมืองพัทธยา น่าที่จะให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้สนใจได้ศึกษารายละเอียด และไปประยุกต์ใช้กับหน่วยงานหรือพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบต่อไป การบำบัดน้ำเสียในเมืองพัทธยาจะประสบผลสำเร็จไม่ได้หากประชาชนทุกคนไม่ร่วมมือกันและไม่มีส่วนร่วมจากการศึกษาวิจัย และควรสนับสนุนให้ประชาชนรู้สึกี่ว่าตนเองมีส่วนในความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการด้วย